

Malcolm Payne ja Hans van Ewijk. FOTO: KOIDU SAIA

Malcolm Payne ja Hans van Ewijk: hea sotsiaaltöötaja põhiomadus on visadus

Regina Lind

ajakiri Sotsiaaltöö

Veebruaris said huvilised kuulata Tallinna Ülikoolis kahe tunnustatud sotsiaaltöö uurija mõtteid. Manchesteri Metropolitani ülikooli emeriitprofessor **Malcolm Payne** (Suurbritannia) ja Utrechti humanitaarteaduste ülikooli emeriitprofessor **Hans van Ewijk** (Holland) andsid intervjuu ka Sotsiaaltööle.¹

Olete mõlemad teinud aastate jooksul palju uurimusi, õpetanud sotsiaaltööd, kirjutanud ja rääkinud sellest. Mis on selles elukutses nii erilist, et see teid ikka veel paelub?

MP: Seda tähtsat tööd ei hinnata vääriliselt. Tahan sotsiaaltöötajaid julgustada ja toetada, et nad jaksaksid oma tööd teha aina paremini.

Sotsiaaltööst peab saama mõjukas elukutse, mis annab oma panuse ühiskonna arengusse. Niikaua kui suudan, aitan sellele kaasa. Hans, mida sina arvad?

HvE: Mõtlen sinuga sarnaselt. Algul õppisin hoopis teoloogiat, olin noorsootöötaja. Alles viiekümneselt avastasin sotsiaaltöö ja

¹ Prof Payne'i ja van Ewijki sai kuulata 20. veebruaril ühiskonnateaduste instituudi teadusseminaril „Teooria ja praktika seosed sotsiaaltöös”.

see pakkus elule palju laiemat vaadet. Mind hakkas huvitama sotsiaaltöö arendamine akadeemiliseks erialaks. Minu kodumaal on palju häid sotsiaaltöötajaid, kuid napib akadeemilist vastukaja ja teoreetilisi teadmisi, mis nende tööd toetaksid. Seejuures on kõige huvitavamad inimesed, nende omavaheline suhtlus, elu mõtestamine ja sellega toimetulek.

*Sotsiaaltöötaja on asjatundja
argielu alal.*

MP: Sellel alal ei saa üle ega ümber inimeste elulistest vajadustest. Karjääri alustades kohtasin vaesuses elavaid inimesi. Lapsena pidin minagi vähesega leppima, kuid nähes hoopis viletsamaid olusid, tekkis soov aidata. Tegin viis aastat kogukonnatööd. Linnas oli suur tööpuudus ja palju vägivalda, seda tuli vähendada.

Hospiitsis töötades nägin inimesi suremas. Kõik me läheme seda teed ja see on raske. Äärmiselt tähtis on, et inimene saaks hästi surra – siis on ka tema omastel kergem surmale mõelda ja see teeb pere tugevamaks. Olen kogenud, et kui oled teinud midagi, mis inimesi elus edasi aitab, siis kandub see üle nende perekonnas mitme põlve jooksul.

Mind on innustanud jätkama ka see, et olen oma reisidel kohanud imelisi noori inimesi, kes kogu hingest püüavad midagi teha ühiskonna heaks. Samasuguseid noori nägin ka ülikoolis sotsiaaltöö osakonnas. Eelmisel aastal pidasin loenguid Türgis. Auditoriumis olid sajad noored, põhiliselt naised, kes tahtsid parandada Süüria põgenike elu. Sellest oli hea osa saada.

HvE: Sotsiaaltöös on palju argist ja materiaalist. Palgad, vaesus, inimeste aitamine. Samas on see seotud ka elu mõtte ja inimeste ühendamisega. Sotsiaaltöö kombineerib eri vaatenurki, ja see mulle meeldibki.

MP: Igal erialal on oma pädevus. Hospiitsis aitasid psühholoogid inimestel tegelda küsimustega, mis neil hingel. Nad tegid seda hästi, kuid jätsid palju asju ka inimeste enda teha. Hea, kui inimene tuleb sellega iseseisvalt toime. Seevastu sotsiaaltöötajad vajaduse korral ka sekkusid olukorda, otsisid liitlasi perest ja kogukonnast, taastasid suhteid pereliikmetega. Sul on õigus, Hans, kui ütled, et sotsiaaltöö loob sidemeid. See on väga iseloomulik joon.

HvE: Sotsiaaltöötajad ei pea ennast suurteks ekspertideks. Tavaliselt on nad tagasihoidlikud inimesed, ehk liigagi tagasihoidlikud. Samas ei suru sotsiaaltöötaja oma asjatundlikkust teistele peale ja see mulle meeldib. Nendega on tore suhelda. Imetlen ka tudengite energiat, millega nad oma isiksusele ja oskustele rakendust otsivad.

Mis on sotsiaaltöötaja kõige olulisemad omadused ja oskused?

MP: Eelkõike on ta inimene, kes töötab teiste inimestega, suhtleb ja loob sidemeid. Tal on maailmale, elule ja inimestele avaram vaade. Ta on n-ö inimeste inimene ühiskonna keskel.

HvE: Lisan veel mõistmisvõime. Sotsiaaltöötaja peab mõistma, mis toimub ja milliste probleemidega inimesed silmitsi seisavad. See eeldab erilist annet toimuvat mõista ja tegude tagajärgi ette näha. Tuleb leppida sellega, et kõike ei saagi lahendada või parandada. Kuid abi on ka väikestest asjadest.

MP: Muidugi peab sotsiaaltöötaja olema empaatiline, töötama inimesega personaalselt. Kuid abistada saab ainult sotsiaalsete suhete kontekstis: kui perekond ja kogukond muudatust ei toeta, siis edu ei järgne.

HvE: Inimestel tuleb aidata luua side mitmesuguste kogukondadega, haridus- ja tervishoiusüsteemiga. Paljud, nt sisserännanud või madalama haridusega inimesed, neis valdkondades ei orienteeru. Sotsiaaltöötaja on asjatundja argielu alal.

MP: Veel on tarvis visadust (ingl *stickability*).

HvE: Selgita, mida sa selle all mõtled!

MP: Uuringutes osalenud kliendid on kiitnud, et sotsiaaltöötajad püsisid kannatlikult nende kõrval, kui neil oli raske. Sa pead inimese jaoks aega võtma, et ta jõuaks punkti, kus ta on valmis oma elu muutma, on piisavalt tugev ja enesekindel. Inimesed ei ole valmis kohe tegutsema, pakutud lahendusi vastu võtma. See võtab aega ja on vaja kedagi, kes oleks sel teekonnal nende kõrval.

HvE: Poliitikakujundajatele, aga ka lapsevanematele, on vahel raske seletada, et muudatused ei tule üleöö. Mõnikord saab algul ainult püüda inimest mõista ja tema suhteid tugevdada. Uuringud näitavad, et taastumine on protsess, mitte ühekordse sekkumise vahetu tulemus. Kui inimene on uueks sammuks valmis, siis loodetavasti on tema kõrval pereliige, sotsiaaltöötaja või muu asjatundja, kes teda toetab.

MP: Alati ei olegi sina õige aitaja. Vaimse tervise valdkonnas töötades nägin inimesi, kes käisid läbi kõik teenusepakkujad, sotsiaaltöötajad, arstid ja õed. Nad ajasid kõigil närvi mustaks, kuni leidsid viimaks õige inimese ja seda enda jaoks õigel hetkel. See käib kõrval püsimise juurde – valmisolek aidata, kui tekib võimalus.

HvE: Olen korduvalt tõstatanud küsimuse: kas inimesel peaks olema õigus sotsiaaltöötajat valida? Valikuvõimalus aitaks koostööle kindlasti kaasa.

MP: Mu esimene tööjuhendaja hoiatas: sageli lüüakse uks sinu nina ees kinni. Tõsi, inimesed alati ei tahagi, et neid aidatakse, nad lükkavad abipakkumise tagasi. Kuid võib-olla poole aasta või aasta pärast inimene mõtleb järele ja tuleb tagasi. Mäletan noort daami, kes tegi koolis paksu pahandust, lõi direktorit, peksis klassi segi ja jooksis minema. Politsei tõi ta minu juurde. Ütlesin, et ta peab leppima, et tema teod pole õigustatud ja tagajärgedest pole

pääsu, kuid ma aitan ta sellest kadalipust läbi. Nii läkski. Ta leidis omale töö ja elukaaslase. Kaks aastat hiljem oli ta jälle minu kontoris. Tema ema oli surnud ja nooremale õele oli vaja eestkostjat. Ta oli valmis seda kohustust võtma, sest omal ajal aidati teda järjele. Oluline on, et inimesel tekiks usaldus riigi ja abistajate vastu, kes teda toetavad. Saada inimene niikaugemale, et ta on valmis abi vastu võtma, on väga delikaatne protsess.

HvE: Ühes uuringus rääkisid naabruskonna inimesed, kuidas sotsiaaltöötaja kõndis mööda ega märganud neid. Sotsiaaltöötaja peab tundma kohalikku kogukonda, olema selles osaline. Ei tohiks jääda ootama, millal inimene tuleb vastuvõtule, vaid minna ise inimeste ja perede juurde. Hollandis on püütud selleni jõuda.

Inimeste ja kogukonna vajadustele pühendumist pole võimalik teeselda.

MP: Inimesed tunnevad ära pühendumuse. Nad hindavad ka visadust. Briti kuulus sotsiaaltöötaja Robert Holeman elas mitukümmend aastat kohalikus kogukonnas, kõik ukсед olid temale avatud. Igaüks seda ei saavuta: inimeste ja kogukonna vajadustele pühendumist pole võimalik teeselda.

HvE: Me ei koolita ametnikke ja eksperte, vaid kaasimesi. See eriline hoiak kuulub meie töö põhialuste juurde.

MP: Sageli saavutavad hoopis vaprad naised kogukonna usalduse. Mehi on samuti, kuid enamik sotsiaaltöötajatest on naised.

HvE: Osa mehi soovib teha karjääri.

MP: Mehed kui pere ülalpidajad on pürginud kõrgetele ametikohtadele. Loodan, et see muutub ja sotsiaaltööle tuleb rohkem mehi. Naiste pühendumus väärrib tunnustust, nad on läbi aastate olnud sotsiaaltöö eestvedajad.

Sotsiaaltööd tuleb teha keerukates oludes. Mida soovitate sotsiaaltöötajale, kes peab hakkama saama lootusetuna tunduvas olukorras?

MP: See küsimus on sulle, Hans, oled sellest mitu raamatutki kirjutanud.

HvE: Võtame näiteks keerukate probleemidega perekonna, kus on alkoholisõltuvus. Seda peret ei ole võimalik aidata ühe sekkumise või lahendusega. Tuleb uurida olusid, luua sidemeid, õpetada toime tulema ja keerukus kiht-kihi haaval lahti harutada. Sekkumisega ei saa me musterperekonda. Küllap tuleb neil hiljemgi ette raskusi, kuid sotsiaaltöötaja toel saavad lapsed jääda vanemate juurde, nende koolitee kulgeb lodusamalt, väheneb vägivald. Need kõik on töövõidud, kui vanem leiab omale töö ega vägivallatse. Ja et sellest keerukusest veel vähe oleks – kogu meie sotsiaalteenuste süsteem on paras rägastik, millest on raske aru saada: lastekaitse, rehabilitatsioon, vaimse tervise teenused...

MP: Ära heida meelt! Alusta kusagilt, lahenda üks mure ära, ja siis teine. Jälgi, kuidas üks asi teisi mõjutab ja muudkui rühi edasi. Jällegi – ole visa! Sama on keeruka süsteemiga: kui sa midagi ei tea, siis helista, otsi infot. Nii leiad väljapääsu.

Kuidas on sotsiaaltöös kasu teooria tundmisest? Kas see aitab praktikul oma võimalustest paremini aru saada?

MP: Tol ajal, kui juhtisin kohaliku omavalitsuse sotsiaalosakonda, oli kogu töö ülesandekeskne. Tahtsin õppida tundma teooriaid, et kasutada neist omandatud tarkusi. Nii läksingi akadeemilisele tööle, sest kõige paremini õpid teisi õpetades. Seda soovitan teistelegi: õppige, jagage oma teadmisi üliõpilastele, juhendage kaastöötajaid. Sotsiaaltöö õpetamise muudavad vaimustavaks uued ideed ja kontseptsioonid, mida saab töös ära kasutada.

Võtame kasvõi narratiivse praktika, millest hiljuti kirjutasin. Võiks ju öelda, et mis see muud on, kui lasta inimestel jutustada omi lugusid korrastatud viisil. Kuid see aitab läbi mõelda, kes on jutustaja elus olulised inimesed, mis samme nad saavad ette võtta jne. Kui pääsed ligi detailidele, mis teooriatega kaasas käivad, saad rohkesti ideid, kuidas teha uut moodi. See mulle meeldibki.

Inimesed, kes sotsiaaltöö teooriatest kirjutavad, on neid uurinud ja töötanud nende järgi ehk aastakümneid. Nad tunnevad asja. Raamatuist leiad teooria kõrval rohkesti praktilisi juhtnööre. Sedasi võib meistriks saada, nt õppida, kuidas esitada küsimusi ja kuidas inimestega rääkida.

Järjest tähtsam on kohalik sotsiaalpoliitika, sest just omavalitsuste sotsiaaltöötajad märkavad inimeste tegelikke vajadusi.

HvE: Sotsiaaltöös on ikka mitu vaatenurka. Seda tööd ei saa teha ilma uusi küsimusi esitamata. Ka oma arusaamad tuleb panna proovile. Ei ole vaja peast tunda paljusid teooriaid. Tarvis on mõtlemis- ja arutlusvõimet, aga mõtisklemiseks on vaja tunda erisuguseid lähenemisnurki. Uurimus võib olla tohutult andmemahukas, kuid saab ka teisiti. Sul peab olema uuriv hoiak ja valmisolek kasutada eri meetodeid.

MP: Teooriat on vaja ka selleks, et kritiseerida teisi teooriaid. Näiteks feministlikku teooriat kasutades saab iga lähenemise puhul hinnata, kuidas see mõjutab naiste positsiooni ühiskonnas. Rõhumisvastane teooria aitab mõista toimuvat tähendust rõhutuile. Olen kohanud täiesti tasalülitatud inimesi, kellele on kogu aeg räägitud, et nad ei ole piisavalt head, et nad on ise oma hädades

süüdi. Teooria aitab leida vigu süsteemis, mis inimesi sellisesse olukorda paneb, ja otsida võimalusi, et seda muuta.

HvE: Kutsun seda ebakindlaks teadmiseks. Ühele teooriale rajanev lähenemine ei saa olla õige.

MP: Just nimelt! Maailm on niigi ebakindel, kuidagi ei saa väita, et üks lähenemisviis on ainuõige.

Seega ei saa ilma erialase hariduseta sotsiaaltööd teha?

MP: Ma ei ütleks, et keegi oleks üldse hariduseta. Täiskasvanuks sirgudes ja ka elu käigus omandavad inimesed palju teadmisi ja kogemusi. Erialane haridus aitab neid korrastada, õppida mõistma, kuidas oma võimeid teiste heaks paremini kasutada. Nii nagu õpetaja või arst, kasutab ka sotsiaaltöötaja oma teadmisi ja oskusi, et aidata inimestel elada ühiskonnas. Kui eeldused on olemas, siis saad neid arendades palju tõhusamaks abistajaks. Uuriv hoiak on abiks, sest kui sa ei püüa saada paremaks, ei jõua sa kunagi oma võimete tippu.

HvE: Iga inimene on sotsiaalne. Seega on kõigil ka kogemusi, mida saab sotsiaaltöös ära kasutada. Sotsiaalvaldkond vajab vabatahtlikke, juhendajaid, toetajaid. Kuid ainult õppinud sotsiaaltöötaja saab vastutada täiel määral.

MP: Kogukonnaliikmed toetavad argiste murede lahendamisel, isegi vaimse tervise muredega on töökaaslaste ja kogukonna toel hõlpsam toime tulla. Kuid on probleeme ja raskusi, mille korral on vaja midagi enamat. Minu naisel, kogenud hosiipiitsi sotsiaaltöötajal, tuli kord toetada koguduseliikme tütar. Tema ema oli siit ilmast lahkumas, tütar oli esimest korda sureva lähedase kõrval. Minu naine suutis teda aidata, sest ta tunneb oma tööd.

Sotsiaaltöötajad suudavad palju, nad oskavad lahendada keerulisi olukordi. Selleks ongi vaja väljaõpet ja uusi kogemusi.

HvE: Traditsioonilistes valdkondades, nagu haridus või tervishoid, on süsteemid paigas ja toimivad. Kõige keerulisemad mured jäävad neist väljapoole: üksildus, elu mõtte kaotus, surm, inimestevahelised konfliktid. Need on meie suurimad proovikivid, mis nõuavad järjest suuremat asjatundlikkust.

Kuhu sotsiaaltöö liigub? Olete juba andnud vihjeid, ehk soovite täiendada?

HvE: Sotsiaaltöö sõltub kohalikest oludest, see on väga omanäoline nii riigiti kui ka piirkonniti. Hollandis näen, et traditsiooniline lõhe sotsiaaltöö ja sotsiaalpedagoogika vahel kahaneb. Viimase all mõistetakse sotsiaalset tööd. See on see inimese kõrval püsimine, millest juba rääkisime, see on lähemal pedagoogikale. Seni on sotsiaaltöö olnud rohkem seotud tervishoiuga ja teenuste korraldusega. Nüüd on sotsiaaltöö liikumas nende vahele, keskendudes inimeste ja kogukondade toetamisele, mitte niivõrd probleemide lahendamisele või sekkumistele. Selline töö nõuab uusi teadmisi. Inimeste toetamisest nende kogukonnas, koolis ja töökohas on saamas trend.

Järjest tähtsam on kohalik sotsiaalpoliitika, sest just omavalitsuste sotsiaaltöötajad märkavad inimeste tegelikke vajadusi.

MP: Muutused ei lakka, need hoopis kiirenevad. Nagu mingi keeristorm oleks lahti. Oleme silmitsi rahvastiku vananemise, migratsiooni ja kliima küsimustega. Need protsessid avaldavad inimesele üüratut survet ja tulevased põlvkonnad peavad hakkama saama nende muutuste inimlike ja sotsiaalsete tagajärgedega. Osa lahendusi tuleb meedikutelt, nagu praeguse viirusepideemia puhul. Tööd jätkub ka psühholoogidele ja pedagoogidele, et õpetada inimesi uute olukordadega toime tulema ja neist aru saama. Kuid vaja on ka aidata inimestel aina kiiremate sotsiaalsete muutustega kaasas käia. Siin tulebki appi sotsiaaltöö. **S**